

POLSKA AKADEMIA NAUK
WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH
KOMITET NAUK FILOZOFICZNYCH

FILO-
ZOFIA
a
NAUKA

Zarys encyklopedyczny

OSSOLINEUM

IDEALIZACJA

1. Metody idealizacji wyrastają z dwóch odmiennych tradycji: Marksowskiej metody abstrakcji oraz Weberowskiej metody typów idealnych. Metoda Marksowska, stosowana np. w *Kapitale*, polega na wprowadzaniu uproszczeń eliminujących te aspekty badanych zjawisk, które uznane zostały przez Marksa za uboczne, ustalaniu podstawowych praw obowiązujących przy tych założeniach oraz stopniowym uchylaniu owych założeń, powiązanych z modyfikacją tych praw. W ten sposób punktem wyjścia jest ustalenie abstrakcyjnych praw (obowiązujących przy różnych warunkach idealizujących), które są następnie urealistyczniane; stopniowemu odchodzeniu od uproszczeń towarzyszy modyfikacja samych praw, uwzględniająca coraz to nowe okoliczności uboczne.

Przykładowo, ustalając prawidłowości kształtowania się cen Marks wprowadza założenie upraszczające:

(1) popyt na dany towar równy jest podaży tego towaru;

oto motywacja dla tego założenia: „W rzeczywistości popyt i podaż nie pokrywają się nigdy, a jeżeli się kiedyś pokrywają, jest to zjawisko przypadkowe, a więc z naukowego punktu widzenia równa się zeru, należy je uważać za nie istniejące. Jednakże w ekonomii politycznej zakładamy, że popyt i podaż pokrywają się wzajemnie. W jakim celu to zakładamy? Po to, aby rozpatrywać zjawiska w ich prawidłowej postaci, odpowiadającej ich pojęciu, tj. rozpatrywać je niezależnie od pozorów wywołanych przez zmiany popytu i podaży” [8]. Przy tym m.in. założeniu Marks wprowadza prawo wartości:

(2) „jeśli podaż i popyt równoważą się wzajemnie, to ceny rynkowe towarów odpowiadają ich [...] wartościom, określanym

przez odpowiednie ilości pracy niezbędnej do ich wytworzenia” [8].

Warunek (1) wprowadza zatem Marks po to, aby wyeliminować z pola rozważań czynnik uboczny: wahania popytu i podaży. Podstawowe prawo określające poziom cen, prawo wartości (2), obowiązuje przy tym założeniu – uzależnia ono poziom cen od wartości towarów, nie biorąc pod uwagę wahań popytu i podaży. Te uwzględnia Marks dopiero w dalszych partiach *Kapitału*: uchyla wówczas warunek (1) i uwzględnia wpływ, jaki na kształtowanie się cen wywierają wahania popytu i podaży; pod wpływem tych wahań ceny towarów odchylają się od wartości *in plus* (kiedy popyt przewyższa podaż) lub *in minus* (kiedy podaż przewyższa popyt). Ceny odpowiadają wówczas nie samym wartościom, lecz tzw. wartościom rynkowym, różniącym się we wskazanym sposób od wartości:

(3) jeżeli popyt na dany towar różni się od podaży jego towaru, to cena rynkowa odpowiada wartości rynkowej tego towaru.

W ten sposób od bardziej abstrakcyjnego prawa wartości (2) Marks przechodzi do bardziej realistycznego prawa wartości rynkowej (3), uwzględniającego wpływ okoliczności w prawie (2) pominiętej: wahań popytu i podaży.

Tę samą metodę stosował Marks nie tylko w teorii ceny, ale również i w innych teoriach ekonomicznych *Kapitału*, a także w teoriach socjologicznych. Przykładowo, teoria klas skonstruowana jest w I tomie *Kapitału* dla modelu społeczeństwa dwuklasowego (obejmującego tylko klasę robotników przemysłowych i kapitalistów przemysłowych) i dopiero w dalszych tomach *Kapitału* model jest rozbudowany o dalsze odłamy klas i nowe klasy (np. o kapitalistów handlowych, finansowych itd., o właścicieli ziemskich, itp.). Odpowiednio też komplikuje się obraz walki klasowej – od konfliktu interesów dwóch podstawowych, antagonistycznych klas społeczeństwa kapitalistycznego do złożonego splotu interesów podstawowych i pochodnych kategorii społecznych, wśród których konflikt zasadniczy okazuje się dominującą tendencją.

Metoda typów idealnych, a więc idealizacja w sensie M. Webera, ma być osobliwością humanistyki, służąc jej do porządkowania i systematyzacji danych empirycznych. Polega ona na konstrukcji typów idealnych: „Typ idealny jest utworzony przez jednostronne za-

